

İNSAN ONURU KAVRAMI VE KORUMA TEDBİRLERİ BAĞLAMINDA TEMEL BİR İLKE OLARAK İNSAN ONURUNUN KORUNMASI

THE CONCEPT OF HUMAN DIGNITY AND THE PROTECTION OF THE HUMAN DIGNITY AS A BASIC PRINCIPLE OF MEASURES OF PRECAUTION

Kahan Onur ARSLAN*

Özet: Bu çalışmada, önce bir kavram olarak “insan onuru” tanımlanmaya çalışılmış ve insan haklarının kaynağı olarak “insan onurunun evrensel niteliği” üzerinde durulmuş; sonra genel olarak “koruma tedbirleri” incelenmiş ve son olarak da koruma tedbirleri bağlamında temel bir ilke olarak insan onurunun korunması üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Onuru, Koruma Tedbirleri, Suç Politikası, Ceza Politikası.

Abstract: In this study, first of all we have tried to identify the concept of human dignity and its universal dimension. Next, we have tried to explain the concept of measures of precaution in Turkish legal system.

At the end, we have offered an analysis of the human dignity as a basic principle of measures of precaution.

Keywords: Human Dignity, Measures of Precaution, Penal Policy.

GİRİŞ

Hukukla bağlı demokratik devlet düzenlerinde ceza yaptırımları veya güvenlik önlemleri ile korunması gereken hukuksal değerlerin özenle saptanması, uygulanacak suç politikasının sınırlarının belirlenmesi bakımından devletin başlıca görevlerinden biri olarak sayılmaktadır. Özellikle modern dünyada ceza hukukunun “ultima ratio - son araç” niteliği göstermesi, bu araçla korunacak hukuksal değerlerin seçiminde gösterilecek titizliğin gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹

* Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku A.B.D. Arş. Gör.

¹ Yener Ünver, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 7.

Hukuksal değer kavramının içeriği, ceza hukuku öğretisinin tarihsel gelişim süreci çerçevesinde birçok farklı anlayış paralelinde farklı şekillerde görünmüştür.² Öyle ki günümüzde de bu kavramın içeriği hususunda bir görüş birliği bulunduğu söylenememektedir. Fakat modern bir “hukuksal değerlerin korunması öğretisi” için temel hareket noktaları, bireyin özgürlüğü, bağımsız bir varlık oluşu ve onun kişiliğini geliştirmesi olmalıdır, denilebilir.³ Bu bakımdan, insan onuru, ceza hukuku bakımından da korunmaya değer hukuksal değerlerin başında gelmelidir.

Bu yaklaşımla çalışmamızda, önce bir kavram olarak “insan onuru” tanımlanmaya çalışılacak ve insan haklarının kaynağı olarak “insan onurunun evrensel niteliği” üzerinde durulacak; sonra genel olarak “koruma tedbirleri” incelenecek ve son olarak da koruma tedbirleri bağlamında temel bir ilke olarak insan onurunun korunması üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Bu süreçte, salt hukuki bir kavramı ifade eden “koruma tedbirleri”, tanımlanmaya çalışıldığında büyük bir zorlukla karşılaşılmasa da; “insan onuru” kavramının neyi ifade ettiği noktasında bazı güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Çünkü insan onuru, tarihi süreç içerisinde içeriği değişen, sosyal, felsefi, teolojik ve hukuki boyutları olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

I. İNSAN ONURU

İnsanın, diğer canlılardan farklı olarak, kendine özgü bir takım aklî ve ahlâkî yetilere sahip olduğu kabul edilir.⁴ Bu yetiler insana kişilik değeri katan ve onu özgür kılan özelliklerdir. Bu manada insan onuru, insanın kişi olarak en yüksek aklî ve ahlâkî değerlerin sahibi olması ve dolayısıyla dokunulmaz, kaybedilmez bir öz değer sahibi olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁵ Bu çerçevede insan onurunun,

² Ünver, s. 61.

³ Ünver, s. 67.

⁴ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Richard Heinzmann, “İnsan ve İnsan Onuru - Toplumsal Yaşam İçin Etik ve Ahlak”, <http://www.konrad.org.tr/Islam%20tr%202006/07heinzmanTR.pdf>, Erişim tarihi: 26.11.2014.

⁵ Nihat Bulut, “Eski Yunan’dan Aydınlanma Çağı’na İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Bir Bakış” *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 3-4, 2008, s. 2.

insan haklarının temeli ve insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir öz değer olduğu söylenebilir.⁶

Ancak kavramın ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren hiç değişmeden günümüze kadar geldiğini söyleyebilmek mümkün değildir. İnsan onuru, hem Eski Yunan'da hem Roma'da hem de Ortaçağ'da insanların statülerine bağlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Rönesans'la başlayan süreçte ise insan onuru artık küçük bir seçkinler grubunun değil, herkesin sahip olduğu bir nitelik olarak görülmüş ve herkesi kapsayan bir ideale dönüştürülmüştür. Rönesans'ı takip eden aydınlanma ile birlikte insan artık başlı başına bir değer olarak görülmüş ve bir özne haline gelmiştir.⁷ İnsan onuru, günümüz pozitif hukukunda, ahlaksal ve doğal hukuk öğretilerinde en üstün ve vazgeçilmez bir değer olarak anlaşılmaktadır.⁸

İnsan onuru kavramının günümüzde tam olarak nasıl anlaşılması gerektiği hususunda tam bir fikir birliğinden söz edilemese de kavramın yalın ve soyut bir kavram olduğunu söylemek de zordur.⁹ Kavram, aşağıda da görüleceği üzere birçok uluslararası belgede ve bazı anayasalarda yer almakla birlikte, bu metinlerin birçoğunda tanımlanmış değildir. Alman Anayasa Mahkemesi kavramı şu şekilde tanımlamaktadır: "İnsan onuru, insanın bizzat kendisinden sorumlu olması, tinsel-ahlâkî bir varlık olup kendini gerçekleştirme özgürlüğüne sahip olması demektir."¹⁰

En basit haliyle, insanın sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık bir varlık olması şeklinde tanımlanabilecek¹¹ olan insan onuru aslında oldukça kapsamlı ve çok yönlü bir kavramdır.

İnsan onuru ilk olarak sosyal bir kavramdır. Bu yönüyle, kişinin hem kendisine duyduğu saygıyı hem de kendisine karşı başkaları ta-

⁶ Muhammet Fatih Kafadar, "Hukuk, Sivil Toplum ve Demokrasi: 'İnsan Onuru' ", Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, 11-12 Ekim 2013, Antalya, s. 2.

⁷ Bulut, s. 11.

⁸ Orhan Aldanmaz, "İnsan Onuru Işığında Kişisel Özerklik ve Yerellik Kavramı" *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 1-2, 2010, s. 82.

⁹ Arslan Topakkaya, "H. Jonas'ta İnsan ve Doğanın Değeri", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S: 15, 2013, s. 44.

¹⁰ Topakkaya, s. 45.

¹¹ Ayşen Seymen Çakar, "Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru", Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, 11-12 Ekim 2013, Antalya. s. 3.

rafından duyulan saygıyı ifade etmektedir. Bu doğrultuda, kavramın birinci yönü, yani insanın kendine karşı duyduğu saygı: özsaygı, izzet-inefis, haysiyet kelimeleri ile ikinci yönü, yani başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer ise: şeref ve itibar kelimeleri ile anımlandırılmaktadır.¹²

İnsan onuru ikinci olarak felsefi bir kavramdır. Kavram, insanın en üstün değer olarak kabul edildiği hümanizm (insancılık) ilkesinden doğmuş bir kavramdır. Hümanizm düşüncesi, insan varlığı ile insan sevgisini en yüce ideal ve amaç sayan bilim, sanat ve felsefe görüşü ve bu yolda geliştirilen öğretilerdir. Hümanist felsefe, insanı temel alan bir felsefedir ya da daha kısa bir ifadeyle insan felsefesidir. İşte insan onuru kavramı da bu felsefenin bir gereğidir.¹³

Üçüncü olarak insan onuru teolojik bir kavramdır. Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki insan hakları ve insan onuru insanlık tarihinde tek bir din ve tek bir kültürde işlenmemiştir. Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık başta olma üzere birçok dinde bu kavramlar üzerinde değerlendirmeler ve tespitlerde bulunulmuştur.

Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an-ı Kerim'den oluşan vahiy sürecinin asıl konusu insandır.¹⁴ İnsanın irade ve sorumluluk sahibi bir varlık olması bakımından "kişi" olarak anlaşılması önemlidir. Bu anlamda insan özgürlüğünün kendini bilme konusunda bilişsel bir temele sahip olması ve insanın sahip olduğu onurun kendisine "kişi" olması bakımından mı verildiği yoksa insanın vahye muhatap olarak kendi özgür iradesiyle mi onurunu kazandığı sorusu, teolojinin insan onuruna ilişkin temel sorunlarından bir tanesidir.¹⁵

Son olarak insan onuru hukuki bir kavramdır. Hem hukukidir hem de hukukun her alanında kendisinden yararlanılabilecek bir kavramdır. Bir sosyal düzen kuralı çeşidi olarak hukuk kuralları, insanın olduğu her yerde; insanı insana, insanı topluma ve insanı devlete karşı koruyacaktır. Bu bakımdan hukuk için insan onuru kavramı mutlak kabul görmesi gereken bir kavramdır. Öyle ki hukuki açıdan

¹² Seymen Çakar, s. 2.

¹³ Seymen Çakar, s. 2.

¹⁴ Esra Gözeler, Felix Körner, "İnsan Onurunun İslam ve Hristiyan Geleneklerindeki Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLVI, S. 2, 2005, s. 345.

¹⁵ Gözeler, s. 346-347.

insan onuru, bizzat insanın kendisine karşı da korunmalıdır. Yani kişinin maddi veya manevi bütünlüğüne veya şahsiyetine karşı insanlık dışı uygulamalara rıza göstermesi de insan onuru kavramı sebebiyle mümkün olmamalıdır.¹⁶

II. İNSAN ONURUNUN EVRENSEL NİTELİĞİ

Görüldüğü üzere, insan onuru, bireyin en yüksek içsel değeri ve kişiliğin odak noktası olarak kabul edilmektedir. Fakat tüm insanlık bakımından en yüksek değer olarak kabul edilebilmesi için insan onurunun zorunlu bir takım ölçütlere göre evrensel olduğuna toplumların inandırılması gerekir.¹⁷

Bu ölçütlerden birisi, kişinin özgür iradesinin ya da istem özgürlüğünün mutlak bir değer olarak kabul edilmesidir. Yani öznenin bireysel irade özgürlüğü insan onurunun evrenselliğinin ilk şartıdır. Evrensellik ölçütü için gerekli ikinci şart ise, bireysel iradelerin karşısındaki yabancı iradelerin de mutlak kabul görmesi gerekliliğidir. Öyle ki, başkasının irade özgürlüğünün temeli kişinin kendi irade özgürlüğünün içerisinde aranmaktadır. Buna göre, insanoğlunun kendi irade özgürlüğü ve onuru, yine insanoğlunun kendisi ile yürüttüğü diyalogdan kaynaklanmaktadır.¹⁸

Bu bakımdan insan onuru da tıpkı insan hakları gibi insan olmaya hiçbir kısıtlama ya da ayırım olmaksızın bağlı olması gereken ve ancak bu şekilde evrensel geçerliliği güvence altına alınabilecek olan bir kavramdır.¹⁹

Nitekim insan onuru kavramı Birleşmiş Milletler Antlaşması; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İlişkin Uluslararası Sözleşme; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Temel Haklar Şartı gibi önemli uluslararası belgelerin de önemle yer verdikleri bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın²⁰ varlık amaçlarının başında te-

¹⁶ Seymen Çakar, s. 3.

¹⁷ Aldanmaz, s. 82.

¹⁸ Aldanmaz, s. 83.

¹⁹ Heinzmann, s. 60.

²⁰ 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası

mel insan hakları ile insan kişiliğinin onur ve değerine olan inancın yeniden ilan edilmesi ve adaletin korunması yer almaktadır.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin²¹ başlangıç bölümünde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin²² giriş bölümünde, insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onurunu ve insanların eşit ve vazgeçilmez hakları tanınmanın, yeryüzündeki özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu vurgulanmakta ve insan haklarının insanlık onurundan türediğinin altı çizilmektedir.

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin²³ 3. maddesinde hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tâbi tutulamayacağı; 4. maddesinde hiç kimsenin köle veya kul olarak tutulamayacağı düzenlenmiştir. Sözleşmenin ölüm cezasının her koşulda kaldırılmasına dair 13. Protokolü'nde de ölüm cezasının kaldırılmasının, tüm insanların sahip olduğu onurun tanınması noktasında büyük öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Avrupa Temel Haklar Şartı²⁴ ise doğrudan insan onuru ile başlamakta ve birinci maddesinde, "insan onuruna dokunulamaz, ona saygı gösterilmeli ve korunmalıdır" denilmektedir.²⁵

Adalet Divanı Statüsüyle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. Kanunun ve Sözleşmenin Resmi Gazete'de yayım tarihi, 24.08.1945'tir.

²¹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmamıştır.

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>,

Erişim Tarihi, 27.11.2014.

²² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 27. maddeye uygun olarak 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf>, Erişim Tarihi, 27.11.2014.

²³ Sözleşme Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Tam adı, "İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi"dir. Sözleşme 04.11.1950 tarihinde Roma'da kabul edilmiş, 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi, 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile onaylamıştır. Kanunun ve Sözleşmenin Resmi Gazete'de yayım tarihi, 19.03.1954'tür.

²⁴ AB vatandaşlarının temel haklarını ve AB'nin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını düzenleyen Avrupa Temel Haklar Şartı, 7-8 Aralık 2000 tarihinde "Nice Zirvesi"nde onaylanmıştır.

²⁵ "Human dignity is inviolable. It must be respected and protected.."

Son tahlilde, insan onurunun, en azından uluslararası alanda kabul edilen temel hak ve özgürlük belgelerinde insan haklarının temeli olarak kabul edilmesi bakımından evrensel bakımdan kabul görmüş bir kavram niteliğini kazanmış olduğu söylenebilecektir.

III. KORUMA TEDBİRLERİ

Koruma tedbirleri teriminin kullanımında doktrinde bir birliklilik bulunmadığı; ihtiyati tedbir, emniyet tedbiri, usul tedbirler, zorlayıcı önlemler, ceza yargılaması önlemleri gibi çeşitli terimlerin de kullanıldığı söylenebilir. Bu terim kargaşasının sebebi olarak 1412 sayılı mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun sistemsizliği gösterilmektedir.²⁶ Fakat 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun koruma tedbirleri terimine açıkça yer vermesi ile bu terim karışıklığı da son bulmuştur.

Koruma tedbirleri: ceza muhakemesinin yapılmasını ve bunun sonucunda verilecek kararın yerine getirilmesini ve muhakeme giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla verilen ve hükümden önce temel hak ve özgürlüklere müdahale etmeyi gerektiren yasal çareler olarak tanımlanabilir.²⁷

Koruma tedbirlerinin amacı, ceza muhakemesinin yürütülmesini mümkün kılmak ve yargılama sonucunda verilecek hükmün yerine getirilmesini güvence altına almaktır. Bu çerçevede, delillere ulaşmak ya da şüpheli veya sanığın muhakeme sırasında veya hükmün infazı amacıyla hazır bulundurulmasını sağlamak amacıyla bu tedbirlere başvurulabilir.²⁸

Henüz hüküm verilmeden önce, temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi gerektiren koruma tedbirlerinin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Koruma tedbirleri, çoğunlukla tedbire maruz kalan tarafından bir *zorlama* olarak algılanır. Bu tedbirlerin zorlayıcı niteliklerinden dolayı uygulanmaları için ilgisinin rızasına ihtiyaç duyulmaz.²⁹

²⁶ Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 197.

²⁷ Veli Özer Özbek, Mehmet Nihat Kanbur, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 266-267.

²⁸ Şahin, s. 197.

²⁹ Nuri Düzgün, Şerafettin Elmacı, Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davala-

Ancak bazen herhangi bir zorlama olmasa da örneğin, iletişimin denetlenmesi, dinlenmesi ve kayda alınması ya da gizli soruşturmacı görevlendirilmesi gibi, temel hak ve özgürlükleri sınırlaması ona koruma tedbiri niteliği kazandırabilir.

- Koruma tedbirleri yaptırım olarak uygulanamazlar ve istenilen amaca ulaşıldığında kendiliğinden sona ererler. Kısaca, koruma tedbirleri *geçicidir*.³⁰
- Koruma tedbirleri başlı başına bir amaç olamaz. Koruma tedbirleri, delillerin bulunması suretiyle muhakeme sonucunda maddi gerçeğe ulaşılması ile doğru kararın verilmesine ve hükmün yerine getirilebilmesine imkân vermiş olacağından, hükmün verilmesinde bir *araçtır*. Bu nedenle, koruma tedbirlerine başvurulması neticesinde beklenen amaç gerçekleşmeyecekse, bu tedbirlere başvurulamaz.³¹

Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için gerekli şartlar ise, suç şüphesinin varlığı, yasallık, görünüşte haklılık, gecikmesinde tehlike bulunması, oranlılık ve bir karara dayanma olarak sıralanabilir.

Bu bakımdan, ceza muhakemesinin başlaması için gerekli olan “suç şüphesi”, koruma tedbirleri bakımından da gereklidir.³² Elbette suç şüphesinin derecesi uygulanması gereken güvenlik tedbirinin ağırlığına göre, basit şüphe, makul şüphe ve kuvvetli şüphe olarak farklılık arz edebilir.

Ayrıca, temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi gerektirmesi sebebiyle ancak “yasal olarak düzenlenmiş” bulunan koruma tedbirlerine başvurulabilir. Bu bakımdan yasal olarak düzenlenmemiş bir koruma tedbiri kıyas yoluyla uygulanamaz ve yasal olarak düzenlenmiş bir koruma tedbiri için aranan şartlar ve sebepler de kıyas yoluyla genişletilemez.³³

Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için en azından “görünüşte haklılık” bulunmalıdır. Çünkü gerçekte koruma tedbirine başvurma-

rı, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s. 2.

³⁰ Özbek/Kanbur/Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 267.

³¹ Bahri Öztürk (edt.), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 448.

³² Özbek/Kanbur/Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 267.

³³ Şahin, s. 200.

nın haklı olup olmadığı ancak muhakeme sonunda anlaşılabilir. Bu süreçte, haksızlık riski her zaman vardır. Bu nedenle koruma tedbirlerine başvurulmasında “görünüşte haklılık” ile yetinilmesi zorunluluğu vardır. Görünüşte haklılık ise bir haklılığın gerçekten var olduğu hususunda kuvvetli bir ihtimal yani suç işlendiği hususunda belli derecede şüphe bulunması olarak tarif edilebilir. Bu şüphe genellikle kuvvetli şüphe olarak belirlenmiştir.³⁴

Koruma tedbirlerine başvurulmasının bir diğer şartı da “*gecikmesinde tehlike bulunmasıdır.*” Öyle ki, bu tedbirlere başvurulmadığında ya da geç başvurulduğunda muhakeme yapılamaz, hüküm infaz edilemez ve/veya muhakeme masrafları karşılanamaz duruma girecekse gecikmesinde tehlike vardır.³⁵ Gecikmesinde sakınca yoksa koruma tedbirlerine başvurulmasına gerek yoktur.

Bundan başka, koruma tedbirleri “*oranlılık ilkesine uygun*” olmalıdır. Gerçekten de bir önlemi alırken uygulanacak yöntemle korunacak hak ve özgürlük arasında bir orantı bulunması gerekir.³⁶ Ayrıca başvuru edilen tedbirle hükmedilecek muhtemel ceza arasında da bir orantı ve denge olmalıdır.³⁷

Son olarak koruma tedbirleri bir karara dayanmalıdır. Bazı tedbirlere sadece hâkim (mahkeme) karar verebilir. Bazı tedbirlere karar vermeye ise kural olarak hâkim, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı, ya da hâkim ve Cumhuriyet savcısı yanında, Cumhuriyet savcısına ulaşılamayan hallerle sınırlı olmak üzere kolluk amiri yetkilidir.³⁸

Bu ortak özellikleri taşıyan koruma tedbirleri, yöneldikleri değerler, amaçlar ve uygulandıkları kişiler açısından sınıflandırılabilir.³⁹

Yöneldikleri değerler bakımından koruma tedbirleri, özgürlüğe, vücut bütünlüğüne ve zilyetliğe yönelik olabilir.⁴⁰

³⁴ Nur Centel, Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 311-312.

³⁵ Öztürk (edt.), s. 448.

³⁶ Süheyl Donay, Ceza Yargılama Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 110.

³⁷ Centel/Zafer, s. 312.

³⁸ Şahin, s. 202-203.

³⁹ Centel/Zafer, s. 309.

⁴⁰ Örneğin, yakalama ve tutuklama özgürlüğe; üst araması vücut bütünlüğüne ve özel hayata; arama konut dokunulmazlığına, el koyma ise zilyetliğe yönelik olan

Amaçlar bakımından koruma tedbirleri, sanığın muhakemede hazır bulunmasını güvence altına almaya; delilleri korumaya ya da hükmün yerine getirilmesini sağlamaya yönelik olabilir.⁴¹

Uygulandıkları kişiler bakımından koruma tedbirleri ise, şüpheliye sanığa ya da üçüncü kişilere yönelik olabilir.⁴²

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yakalama, tutuklama, zorla getirme, arama ve el koyma gibi klasik denilebilecek koruma tedbirlerinin yanında; beden muayenesi, fizik kimliğin tespiti, iletişimin dinlenmesi ve tespiti, gizli soruşturmacı, teknik araçlarla izleme gibi modern olarak nitelendirilebilecek koruma tedbirleri de düzenlenmiş bulunmaktadır.⁴³

Özetle, koruma tedbirlerinin, adil yargılanmanın önemli bir bölümünü kapsadığı söylenebilir. Bu bakımdan koruma tedbirleri, özellikle kişilerin hak ve özgürlüklerini sınırlamaları olasılığı sebebiyle hem anayasal hakların hem de insan haklarının korunması ile doğrudan ilişkili önlemler olduklarından⁴⁴ bu tedbirlerin uygulanması bakımından insan onurunun korunması büyük önem arz etmektedir.

IV. KORUMA TEDBİRLERİ BAĞLAMINDA TEMEL BİR İLKE OLARAK İNSAN ONURUNUN KORUNMASI

A. Koruma Tedbirleri İle İlgili Suç Politikasının Temel Bir İlkesi Olarak İnsan Onurunun Korunması

İnsan toplulukları, insanlık tarihi sürecinde zamanla belli davranış standartları oluşturup kabullenmişler ve böylece varlıklarını sürdürerek toplum halini almışlardır. Kabul edilen bu standartların her biri günümüzde "sosyal norm" olarak adlandırılmaktadır. Sosyal normlara uymama halinde insanlar bazı yaptırımlarla karşılaşır. Bu yaptırımların varlığı, normlara uymanın sürekliliğini sağlamanın ve dolayısıyla sosyal düzenin devamlılığının koşullarından biridir. Bu

koruma tedbirleridir. Bkz. Centel/Zafer, s. 309.

⁴¹ Centel/Zafer, s. 309-310.

⁴² Örneğin, telekomünikasyonun denetimi, yakalama, tutuklama, arama, el koyma, kural olarak şüpheli ve sanığa; arama ve el koyma bazı hallerde üçüncü kişilere; koruma programı tanığa ve yakınlarına yönelik koruma tedbirleridir. Bkz. Centel/Zafer, s. 310.

⁴³ Öztürk (edt.), s. 449.

⁴⁴ Donay, s. 110.

yaptırımlar sayesinde ki sosyal kontrol mekanizması devreye girmiş olur. Sosyal düzen böylece kendiliğinden ortaya çıkmış olsa da sosyal barış kendiliğinden sağlanamaz. Bu sebeple sosyal düzenin hukuk kurallarıyla tamamlanması gerekmektedir.⁴⁵

Hukuk düzeninin bir parçası olarak ceza hukuku da sosyal düzenin ve sosyal barışın sağlanmasına katkıda bulunur.⁴⁶ Bu yönüyle diğer hukuk kurallarıyla aynı işleve sahip olan ceza hukuku, onlardan kurallarına uyulmaması durumunda devlet zoruna başvurulmak suretiyle temel hak ve özgürlükleri sınırlama imkânına sahip olması bakımından ayrılmaktadır.

Gerçekten de suç işlemek ile fail, bazı temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmekte; suç karşılığında ceza verilmesi ile de suç işleyen temel hak ve özgürlükleri devlet eliyle ihlâl edilmektedir. Her ne kadar birinci ihlâl hukuka aykırı, ikinci ihlâl hukuka uygun olsa da, hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilen temel hak ve özgürlük müdahalelerinin de insan onuruna aykırı olması kabul edilemezdir. Çünkü yukarıda da izah edildiği üzere temel hak ve özgürlükler olarak ulusal hukuk düzenlerinde somutlaşan insan haklarının temelinde insan onuru kavramı yer almaktadır.

Bu sebeple ceza hukukunun yaptırımlarını oluşturan birinci öge olarak cezaların ve yaptırımların ikinci ögesi olan güvenlik tedbirlerinin uygulanması sırasında temel hak ve özgürlükler hukuka uygun olarak sınırlandırılırken dahi insan onuru kavramı ihlâl edilmemelidir. Bu temenninin ceza ve ceza muhakemesi uygulamalarına yansımalarının sağlanması, uygulanan suç politikası ile doğrudan alakalıdır.

Suç politikası, ceza hukukunun toplumsal düzeni koruma görevini en iyi biçimde yürütebilmesi için hangi esaslar çerçevesinde düzenlenmesi gerektiği sorunu ile ilgilenir. Bu sorunu çözümlenmek amacıyla suç politikasının üstlendiği görevlerin başında, suçun nedenleri üzerinde çalışmak, ceza hukukunda uygulanan yaptırımların etkililiğini araştırmak, hukuku ihlâl eden davranışların etkili biçimde önlenmesi amacıyla kanun koyucunun ceza hukukunun kapsamını nereye kadar genişletebileceğini düşünmek ve suç olayını en iyi belirleyen yasal un-

⁴⁵ Veli Özer Özbek, Mehmet Nihat Kanbur, Koray Doğan, , Pinar Bacaksız, İlker Tepe, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 46-47.

⁴⁶ Özbek/Kanbur/Doğan, Türk Ceza Hukuku, s. 47.

surların neler olabileceğini incelemek gelmektedir. Suç politikası böylece maddi adaleti en iyi biçimde gerçekleştirmek için çaba gösterir.⁴⁷

Bu çaba doğrultusunda işleyen bir suç politikası çerçevesinde ortaya konan çağdaş ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku sistemlerinde, bir bütün oluşturan şu üç amacın birlikte hedeflendiği söylenebilir:

- Gerçeğin araştırılması
- İnsanlık onurunun korunması ve
- Masumların cezalandırılması riskinin azaltılması.⁴⁸

Bu amaçlardan da anlaşıldığı üzere, bir devlette uygulanan suç politikası bir tek politikadan çok, bir dizi politikayı kapsamaktadır. Devletin resmi kurumlarının suça ve suçla mücadeleye verdiği yanıt, suçlu,

kurban ve halkın tepkisi suç politikaları geliştirilirken göz önünde tutulacak temel bileşenlerdir.⁴⁹ Bu politikalar hiyerarşik olarak örgütlenmiş devletin kontrol kurumları ve yarı-bağımsız sivil kurumlar aracılığıyla uygulanmaktadır.⁵⁰ Bu sebeple devletler tarafından, suç politikaları belirlenirken ve uygulanırken oldukça titiz davranılmalıdır. Aksi takdirde, özgürlük ve güvenlik dengesinin bir tarafın lehine bozulması ile büyük toplumsal krizlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Yürütülen siyasetin merkezine bireyin değil devletin koyulması halinde kişi hak ve özgürlükleri zaman zaman ihlal edilebilmekte; birey-devlet ilişkisi temelinde otoriter devlet ideolojisinin, bireylerin karşısına ceza yasalarını koyması ise devlet ve bireysel özgürlükler konusunu tartışmalı hale getirebilmektedir.

Fakat suç alanında politika geliştirmenin kolay olmadığı da bir gerçektir. Öyle ki hemen her ülkede suç politikalarının geliştirilme-

⁴⁷ Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 81.

⁴⁸ Yener Ünver, Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, C. I, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 13.

⁴⁹ Rahşan Bektaş Balamir, "Türkiye'de Suç Politikalarının Epistemolojik-Hukuki Temeli Üzerine Bir Araştırma" VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 'Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar', Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Ekim 2009, s. 714.

⁵⁰ Bektaş Balamir, s. 701.

sinde uygulamacılar arasında birçok farklı çekişme vardır. Ayrıca uzmanlar ile politikacıların yaklaşımları bakımından da büyük çelişkiler mevcuttur. Tartışma alanı kısa denilebilecek süreçlerde hızla değişmektedir. Bu çerçevede neyin radikal neyin tepkisel olduğunu belirlemek de kolay olmamaktadır.⁵¹

Pozitif hukukun kötüye kullanılması, hatta bizatihi haksızlığın kendisi olma olasılığı düşünüldüğünde,⁵² temelde insan onuru olmak üzere, insan hakları demokrasi ve özgürlük gibi kavramların belirlenen suç politikaları ile güvenliğe feda edilmesi ihtimali, her zaman göz önünde tutulması gereken bir ihtimaldir.

Bu sebeple koruma tedbirleriyle ilgili uygulanacak suç politikaları çerçevesinde oluşturulacak pozitif düzenlemelerin (tepkisel nitelikte olsalar dahi) hümanizm ve demokrasi gibi temel ilkelere dayanmaları, insan onurunun korunması noktasında büyük önem taşımaktadır.

B. Koruma Tedbirlerinin Uygulanmasında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması

İnsan onuru devredilemez ve dokunulamaz bir hukuksal değer olarak gerek suç tiplerinin yaratılmasında gerek suçlar için öngörülen cezaların düzenlenmesinde gerekse koruma tedbirlerinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli değerlerdendir. Bu kavram, niteliği gereği, bireylerin onurunun korunması için kanun koyucuya pozitif normlar sevk etmek yükümlülüğü yüklediği gibi, ceza yaptırımları ve koruma tedbirleri açısından ise kanun koyucunun yetkilerinin sınırlarından birisini oluşturmaktadır.⁵³

Bu açıdan insan onurunun korunması, devletin dolaylı amaç ve görevlerinden birisidir. Anayasanın 5. maddesinde, *kişilerin toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak*, devletin temel amaç ve görevleri içerisinde sayılmaktadır. Bu temel amaç ve görevlerin temelde insan onurunu korumayı hedeflediği söylenebilir.

⁵¹ Bektaş Balamir, s. 705.

⁵² Ünver, s. 264.

⁵³ Ünver, s. 937.

İnsan onuru kavramına ayrıca Anayasa'nın 17. maddesinin 3. fıkrasında da açıkça yer verilmiştir. Buna göre, "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz" (Anayasa m. 17/3). Anayasa koyucunun burada "kimseye" kavramını kullanması önemlidir. Öyle ki bu ifade kurucu iktidarın eşitlik ilkesini insan onuru kavramının bir unsuru olarak kabul ettiğini göstermektedir.⁵⁴ Bu ifade ile renk, din, dil, ırk, sosyal konum ya da her hangi bir ayırım yapılmaksızın tüm insanlara yönelik bir düzenleme yapılması kavramın evrensel niteliği ile de örtüşmektedir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148. maddesinin 1. fıkrasında şüpheli ve sanığın iradesini özgür olmaktan çıkararak onu onursuz kılan usuller yasaklanmakta; 3. fıkrasında ise insan haysiyetine aykırı bir işleme ve böylece elde edilecek delillerin muhakemede kullanılmasına gösterilecek rızanın dahi kabul edilmeyeceği hükme bağlanmaktadır.

Fakat devlet insan onuruna dokunmamak biçiminde sadece pasif bir davranışla yetinemez, aynı zamanda onu aktif olarak da korumalıdır. Devlet insan onuruna yönelik tehditleri tespit eder etmez önlemeli ve bunun için gerekli tedbirleri almalıdır. Bu önleme güncel tehditlerin yanı sıra potansiyel tehditleri de kapsamalıdır.⁵⁵ Bu sebeple 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 94, 95 ve 96. maddelerinde insan onurunu ihlal eden işkence ve eziyet; 125. maddesinde de hakaret, suç olarak düzenlenmiştir.⁵⁶ Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap, İkinci Kısım, Dokuzuncu Bölümü ise, "Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar" başlığını taşımakta ve insan onuru konusunda önemli bir ihlal olan hayatın gizli alanına yapılan müdahaleleri suç olarak tanımlamıştır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "infazdaki temel ilke" ve "infazdaki temel amaç" başlıklarını taşıyan 2. ve 3. maddeleri de insan onuru kavramı ile doğrudan bağlantılı düzenlemeleri içermektedir. Bu maddelerde, infaza ilişkin hüküm-

⁵⁴ Bahri Öztürk, Ruhan Erdem, Uygulamalı Ceza Tedbirleri Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 34.

⁵⁵ Özbek/Kanbur/Doğan, Türk Ceza Hukuku, s. 87.

⁵⁶ Özbek/Kanbur/Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 53-54.

lerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, milli veya sosyal köken ve siyasi veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiç kimseye ayrıcalık tanınmaksızın, eşitlik ilkesi içinde uygulanacağı; infazda zalimane, insanlık dışı aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağı vurgulanmış ve infazın temel amacı olarak, genel ve özel önlemeyi sağlamak ve toplumu suç karşı korumanın yanı sıra *hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak* hükmüne de yer verilmiştir.⁵⁷ Bu sebeple, koruma tedbirlerinin her şeyden önce infaza ilişkin olarak belirlenen bu ilke ve amaçlar doğrultusunda uygulanmaları gerekmektedir.

Keza koruma tedbirlerini düzenleyen normlar ihdas edilirken de yine insan onuru kavramı göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü uygulanmaları için görünüşte haklılığın yeterli olduğu yani herhangi bir yargılama süreci tamamlanmadan uygulanabilen koruma tedbirleri, her ne kadar güvenliğin önemli bir teminatı olsalar da aynı zamanda özgürlük karşısında bir tehdit olma konumundadırlar. Dolayısıyla bu tedbirlerin ve bu tedbirleri uygulayacak mercilerin insan onuruna zarar verebilecek araçlarla donatılması özgürlük adına sakıncalar doğurabilir.

V. SONUÇ

İnsan onuru kavramı günümüzdeki anlamından çok farklı olsa da ilk çağlardan beri bir takım hakların dayandığı temel bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde en basit haliyle, insanın sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık bir varlık olması şeklinde tanımlanabilecek olan insan onuru kavramı sosyal, felsefi, teolojik, hukuki boyutları olan oldukça kapsamlı bir kavramdır.

Modern çağda artık insan onuru, bireyin en yüksek içsel değeri ve kişiliğin odak noktası olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan insan onuru da tıpkı insan hakları gibi insan olmaya hiçbir kısıtlama ya da ayırım olmaksızın bağlı olması gereken ve ancak bu şekilde evrensel geçerliliği güvence altına alınabilecek olan bir kavramdır.

⁵⁷ İçel, s. 83.

Belki de bu sebeple insan onuru kavramı, Birleşmiş Milletler Antlaşması; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İlişkin Uluslararası Sözleşme; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Temel Haklar Şartı gibi önemli uluslararası belgelerin de önemle yer verdikleri bir kavramdır.

Koruma tedbirleri ise ceza muhakemesinin yapılmasını ve bunun sonucunda verilecek kararın yerine getirilmesini ve muhakeme giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla verilen ve hükümden önce temel hak ve özgürlüklere müdahale etmeyi gerektiren yasal çareler olarak tanımlanmaktadır.

Koruma tedbirleri, adil yargılanmanın önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Özellikle kişilerin hak ve özgürlüklerini sınırlama olasılığı sebebiyle koruma tedbirleri, hem anayasal hakların hem de insan haklarının korunması ile doğrudan ilişkili önlemlerdir. Bu sebeple bu tedbirlerin uygulanması bakımından insan onurunun korunması büyük önem arz etmektedir.

Bu bakımdan, ceza hukukunun yaptırımlarını oluşturan cezaların ve güvenlik tedbirlerinin uygulanması sırasında temel hak ve özgürlükler hukuka uygun olarak sınırlandırılırken dahi insan onuru kavramı ihlal edilmemelidir. Bu temenninin ceza ve ceza muhakemesi uygulamalarına yansımalarının sağlanması, uygulanan suç politikası ile doğrudan alakalıdır.

Suç politikasının merkezine bireyin değil devletin koyulması halinde kişi hak ve özgürlükleri zaman zaman ihlal edilebilmektedir. Birey-devlet ilişkisi temelinde otoriter devlet ideolojisinin, bireylerin karşısına ceza yasalarını koyması ise devlet ve bireysel özgürlükler konusunu tartışmalı hale getirebilmektedir.

Bu sebeple koruma tedbirleriyle ilgili uygulanacak suç politikaları çerçevesinde oluşturulacak pozitif düzenlemelerin hümanizm ve demokrasi gibi temel ilkelere dayanmaları, insan onurunun korunması noktasında büyük önem arz etmektedir.

Çağdaş toplumda birey için belki de en önemli varlık özgürlüktür. Hâlbuki insanlar tarihten günümüze hep özgürlüklerini kaybederek gelmişlerdir.⁵⁸ Çünkü özgürlük, sınırsız olarak değil, toplumsal sınır-

⁵⁸ Toplumsal yaşam sürecinde insanlar, birlikte yaşamanın zorunlu bir sonucu ola-

ları ile uygarlığın en belirgin ilkesi haline gelmektedir. Belki de bu sebeple günümüzde, güvensiz bir ortamda özgür olmak da mümkün görülmemektedir.⁵⁹

Bu durumda, amacı maddi gerçeğin tespit edilmesi olan ceza muhakemesi hukuku uygulanırken, şu iki unsurun dengede tutulması gerekmektedir: özgürlüklerin teminat altına alınması ve toplum düzeninin korunması. Bu dengenin sağlanabilmesi sürecinde ceza muhakemesi hukukunda ilk olarak suçlunun cezalandırılması ön planda tutularak mesele sadece toplum bakımından ele alınmış, ikinci olarak ise sanığın korunması ön planda tutularak mesele sadece sanık bakımından ele alınmıştır. İşte bu iki menfaatin bağdaştırılması için üçüncü aşama olarak gerçeğin araştırılması aşaması ortaya çıkmıştır. Buna göre ceza muhakemesi, hukukun bir dalı olarak hem toplum düzenini hem de sanığın hak ve menfaatlerini koruyacak ancak bunlardan herhangi birisini tek amaç olarak ele almayacaktır. Buna göre ceza muhakemesinde amaç bu menfaatler arasında denge kurabilmektir. Bu ise maddi gerçeğin araştırılması ile mümkün olur.⁶⁰

Burada bahsedilen gerçek, akla uygun ve realist nitelikli, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtların değerlendirilmesinden ortaya çıkarılması gereken bir gerçektir. Aksi takdirde, yani bir takım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması ceza muhakemesinin amacına aykırılık teşkil edecektir.⁶¹ Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus gerçeğin her ne pahasına olursa olsun değil, hukuk kuralları içinde failin insanlık onuru korunarak araştırılması gerektiğidir.⁶²

rak bazı haklarından ve özgürlüklerinden vazgeçmeleri ve fedakârlık etmeleri gerekebilmektedir. Aksi takdirde, herkes istediğini yapar ve herkesin istediğini yaptığı bir yerde herkesin özgürlüğünden söz edilemez mümkün değildir. Uğur Ersoy, "Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel bir Yaklaşım", Uğur Alacakaptan'a Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 295.

⁵⁹ Füsün Sokullu Akıncı, "Özgürlük ve Güvenlik", Prof. Dr. İlhan Özay'a Armağan - İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Yıl 2011, C. LXIX, S. 1-2, s. 105.

⁶⁰ Ersoy, s. 295.

⁶¹ Bilindiği üzere ceza hukukunda kuşkunun bulunduğu yerde mahkûmiyetten söz edilemez yani varsayımlara dayanılarak mahkûmiyet kurulamaz. Şüpheden sanık yararlanır şeklinde formüle edilen bu ilke evrensel bir ilke niteliğindedir. Bkz. Öztürk (edt.), s. 140.

⁶² Ersoy, s. 295.

Kaynakça

- Aldanmaz Orhan, "İnsan Onuru Işığında Kişisel Özerklik ve Yerellik Kavramı" *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 1-2, 2010, s. 79-109.
- Bektaş Balamir Raşan, "Türkiye'de Suç Politikalarının Epistemolojik-Hukuki Temeli Üzerine Bir Araştırma" VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 'Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar', Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Ekim 2009, s. 697-716.
- Bulut Nihat, "Eski Yunan'dan Aydınlanma Çağı'na İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Bir Bakış" *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 3-4, 2008, s.1-12.
- Centel Nur, Zafer Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Donay Süheyl, Ceza Yargılama Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Düzgün Nuri, Şerafettin Elmacı, Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2014.
- Ersoy Uğur, "Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel bir Yaklaşım", Uğur Alacakaptan'a Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 291-299.
- Gözeler Esra, Körner Felix "İnsan Onurunun İslam ve Hristiyan Geleneklerindeki Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLVI, S. 2, 2005, s. 343-350.
- Heinzmann Richard, "İnsan ve İnsan Onuru - Toplumsal Yaşam İçin Etik ve Ahlak", <http://www.konrad.org.tr/Islam%20tr%202006/07heinzmanTR.pdf>, Erişim tarihi: 26.11.2014.
- İçel Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kafadar Muhammet Fatih, "Hukuk, Sivil Toplum ve Demokrasi: 'İnsan Onuru' ", Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, 11-12 Ekim 2013, Antalya.
- Özbek Veli Özer, Kanbur Mehmet Nihat, Doğan Koray, Bacaksız Pınar; Tepe İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Özbek Veli Özer, Kanbur Mehmet Nihat, Doğan Koray, Bacaksız Pınar; Tepe İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Öztürk Bahri (edt.), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Öztürk Bahri, Erdem Ruhan, Uygulamalı Ceza Tedbirleri Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Seymen Çakar Aysen, "Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru", Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, 11-12 Ekim 2013, Antalya.
- Sokullu Akıncı Füsün, "Özgürlük ve Güvenlik", Prof. Dr. İlhan Özay'a Armağan - *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Yıl 2011, C. LXIX, S. 1-2, s. 105-110.
- Şahin Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.
- Topakkaya Arslan, "H. Jonas'ta İnsan ve Doğanın Değeri", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S: 15, 2013, s. 41-52.
- Ünver Yener, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Ünver Yener, Hakeri Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, C. I, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.